

© Editura EIKON

EBRIS

We know
books

**Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării
Științifice (CNCS)**

București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.librariaeikon.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BÂTCĂ, VERONICA

Filosofie aplicată în comunicare / Veronica Bâtcă, Andrei
Simionescu-Panait ; pref. de Florin Lobonț. - București :
Eikon, 2025

Conține bibliografie
ISBN 978-606-49-1607-5

I. Simionescu-Panait, Andrei
II. Lobonț, Florin (pref.)

1
316

Copertă: Ada Istrate

Editor: Valentin Ajder

Veronica Bâtcă

Andrei Simionescu-Panait

Filosofie aplicată în comunicare

E I K O N

București, 2025

CUPRINS

Prefață / 7
Introducere / 11
Capitolul 1 – Filosofia aplicată – elemente de bază / 14
Capitolul 2 – Ce este comunicarea? / 25
Capitolul 3 – De ce să citești mai departe? / 33
Capitolul 4 – Nevoia de a comunica / 40
Capitolul 5 – Ce înseamnă să fii emițător? / 47
Capitolul 6 – Dificultățile emițătorului / 56
Capitolul 7 – Caracteristicile emițătorului conștient / 69
Capitolul 8 – Conceptul de „celălalt” / 77
Capitolul 9 – Accesul la celălalt. Percepție și interpretare / 83
Capitolul 10 – Obstacolele receptorului în percepție și dificultăți de interpretare / 92
Capitolul 11 – Caracteristicile receptorului conștient / 104
Concluzii: întrebări și răspunsuri / 113
Bibliografie / 115
Notițele mele / 120

Capitolul 1 – Filosofia aplicată – elemente de bază

Se spune că, într-o zi, un student l-a întrebat pe un profesor de filosofie:

— Domnule profesor, la ce folosește filosofia în viața de zi cu zi?

Profesorul l-a privit câteva secunde și a răspuns:

— Ca atunci când vine moartea, să te găsească viu!

Studentul a râs, iar profesorul a continuat:

— Vezi tu, diferența dintre un om și un algoritm e că omul își poate pune întrebări. Prin acestea, unul e viu și celălalt nu.

Odată cu apariția inteligenței artificiale, oamenii au început să se simtă amenințați de aceasta, mai ales pentru că nu cunosc puterea pe care o reprezintă o conștiință vie. Fără viață, nicio inteligență nu poate dezvolta curiozitate sau înțelepciune. Într-o eră a artificialului, avem nevoie să aducem filosofia înapoi în viața de zi cu zi, recuperând sensul original al cuvântului *philo-sophia* — iubirea de înțelepciune. În Grecia antică, filosofia nu era doar o disciplină abstractă, ci o formă de viață, o artă de a trăi lucid, rațional și în acord cu principiile morale. Termenul *philo* desemnează iubirea, iar *sophia*, înțelepciunea. Înțelepciunea nu însemna cititul de cărți și acumularea de informații, ci dezvoltarea unei capacități de judecată și discernământ moral. Filosoful din antichitate nu era cel care știa multe, ci acela care trăia în acord cu ceea ce știa, respectiv într-un raport de curiozitate cu ce nu știa. Filosoful avea multe întrebări și

puține răspunsuri. Și poate de aceea era mai degrabă comparat cu un înțelept, căci întrebările au virtutea de a-l ține pe om într-o stare de căutare, viu la spirit și la trup, pe când convingerile înțepenesc omul în coordonate fixe. În același sens, un proverb chinezesc spune că mișcarea este viață, stagnarea este degradare. Dacă am extrapola, am putea spune că întrebarea este viață, iar convingerile opusul.

De-a lungul secolelor, sensul filosofiei s-a transformat. De la exercițiul interior și dialogul socratic s-a trecut la sistematizare, abstracție și formalizare. Treptat, filosofia academică, începând cu Aristotel și culminând cu raționalismul modern, a devenit un domeniu al teoriei, nu al practicii. Această orientare a separat filosofia de scopul ei original: cultivarea vieții și a înțelepciunii. În universități, filosofia s-a transformat într-o știință a limbajului conceptual, o analiză a textelor filosofice, pierzându-și dimensiunea practică. Pierre Hadot, principalul gânditor ce readuce în prim plan abordarea practică a filosofiei, arată că în Antichitate filosofia era o practică spirituală, un mod de a trăi bazat pe exerciții de autocontrol, meditație și reflecție critică (Hadot 1995, p.267). Stoicii, epicureicii și cinicii nu scriau tratate pentru biblioteci sau pentru a avea o carieră academică, ci pentru a oferi celor doritori perspective care să îi învețe cum să își îmbunătățească viața. Epictet spunea că scopul filosofiei nu este de a învăța vorbirea frumoasă, ci de a trăi bine (Epictet 1983, p.13). Marcus Aurelius își scria *Gândurile către sine însuși* nu pentru glorie literară, întrucât acesta era deja împărat și se bucura de toată strălucirea pe care și-o putea dori, ci de dragul exersării rațiunii reflective: filosofia era un exercițiu al lucidității și al coerenței între gând, cuvânt și faptă.

LIBRIS | We know books

În perioada medievală, filosofia s-a unit cu teologia, devenind instrument de argumentare dogmatică. Adică tot un rol practic, deși tendențios. În conciliile teologilor, instrumentele filosofice erau predominant folosite în discuții de dogmă creștină, astfel încât viața bună a omului cădea în obscuritate. În modernitate, sub influența lui Descartes, Kant și Hegel, filosofia s-a reorientat spre analiza rațiunii ca atare, ținând pe plan secund contactul cu experiența cotidiană, dar păstrând o componentă de analiză. Chiar dacă etica lui Kant are scop practic pentru întreaga societate, iar metoda îndoielii a lui Descartes are o natură meditativă, filosofiele acestora au rămas majoritar în discuții academice, înconjurate de o aură elitistă. După cum zicea un fost profesor de-ai mei, "Trebuie să ai organ filosofic să-l înțelegi pe Kant." Adică nu oricine poate face filosofie, credea el. Această distanță între cunoaștere și viață s-a transformat într-o ruptură propriu-zisă încet, odată cu alunecarea filosofiei către o activitate de culegere a textelor, mai degrabă decât către analiză și structură. Nietzsche, de exemplu, ajunge să scrie negru pe alb: „De-ar fi să mă exprim mitologic, aş considera filologia ca un avorton al zeiței Filosofia, conceput cu idiot sau un cretin.” în scrisoarea sa către Paul Deussen din octombrie 1868 (Stan 2011, p. 31). De-abia în secolul XX, fenomenologi precum Husserl, Merleau-Ponty și Gadamer au încercat să refacă legătura dintre reflecție și existență, însă filosofia academică a rămas dominată de discursul tehnic și de analiza abstractă până în zilele noastre.

În acest context filosofia aplicată apare ca reacție la o cultură intelectuală care s-a izolat de restul lumii. Ca parte din această întoarcere la esență, propunem și prezenta lucrare ca revenire la public, la dialog,

la reflecție și la discernământ în calitatea acestora de practici cotidiene. Ne referim aici la aplicarea principiilor tehnice și abstracte în sfera concretului. De exemplu, observăm des prezența filosofiei în domenii conexe ca etica, politica, dreptul, chiar și educația, în timp ce filosofia aplicată ar trebui să-și ocupe locul în orice domeniu de cercetare, în leadership, în domeniul medical sau în cel civic și mai ales în spațiul individual, în gândire critică și structurată, în comunicare, în planificarea și realizarea activităților de zi cu zi. Cu alte cuvinte, filosofia este privită ca fundament al înțelegerii lumii interioare și exterioare, prin mijloace ca raționamentul, reflecția și dialogul.

O categorie specială a filosofiei aplicate este consilierea 1:1. În acest tip de consiliere, clientul întâlnește un practician care îl ghidează către întrebările care așteaptă să fie puse. Efectul este, de obicei, o schimbare de perspectivă a clientului, o conștientizare sau poate o clarificare. Probabil vei întreba care e diferența, atunci, între filosofia aplicată și psihologie, coaching sau alte domenii asemănătoare. Psihologia și coachingul urmăresc adaptarea și performanța individului în raport cu obiective personale sau comportamentale, având o bază empirică și intervențională. Ele își propun să ajute individul să modifice unele coordonate ale sale spre folosul său și/sau al colectivului. Filosofia aplicată, în schimb, se adresează mai puțin modificării individului și mai mult examinării rațiunii acestuia. Ea urmărește clarificarea sensului, coerența gândirii și cultivarea discernământului moral — nu corectează, ci analizează. Confuzia apare de obicei din cauza rezultatului final, deoarece în cele mai multe cazuri examinarea propriilor structuri raționale are ca efect modificarea lor și, pe cale de consecință, modificarea atitudinii,

comportamentului și a vieții individului. Filosofia nu se ocupă cu simptome sau diagnostice, ci cu premisele și valorile din spatele lor. De exemplu, într-un context de consiliere filosofică, interlocutorul nu caută vindecarea unei tulburări, ci înțelegerea unui conflict interior între principii, scopuri și alegeri. Deseori ajungem să discutăm întrebări ca: Ce înseamnă pentru mine binele? Ce justifică acțiunile mele? Cum pot să trăiesc coerent cu valorile mele?

Prin urmare, filosofia aplicată nu vindecă, nu motivează, ci luminează. Ea nu prescrie soluții, ci invită la discernământ. Desigur, etica aplicată reprezintă un câmp important al acestei mișcări. De la bioetică la etica digitală și etica relațiilor, filosofia aplicată ajută la identificarea unor criterii de evaluare morală a acțiunilor. În bioetică, întrebările despre consimțământ, viață și moarte, dreptul la tratament sau la întreruperea suferinței devin contexte de reflecție filosofică. În etica digitală, filosofia analizează modul în care algoritmi și rețelele sociale influențează libertatea, adevărul și responsabilitatea. În etica afacerilor, filosofia aplicată pune problema corectitudinii, a transparenței și a valorilor corporatiste. Însă toate acestea rămân teorii aride dacă nu părăsesc amfiteatrul dezbaterilor și nu pătrund în practica zilnică a fiecăruia dintre noi.

Ce ai citit până aici îți poate lăsa impresia că totul e pierdut și filosofia a rămas între pereții reci ai spațiilor academice sau într-un spațiu teoretic ori de birou. Acest tablou este din fericire fals, în lume există în prezent multe ramuri ale filosofiei aplicate în afara mediului academic, dintre care le vom aminti în continuare pe cele mai de seamă, deoarece toate au o componentă principală de comunicare.

În educație, filosofia aplicată reintroduce reflecția și dialogul în formarea umană, începând chiar de la vârste mici. Programul *Philosophy for Children (P4C)* inițiat de Lipman propune discuții filosofice cu copiii/elevii pentru a dezvolta gândirea critică și empatia. Filosofia pentru adulți, la rândul ei, susține formarea discernământului și a clarității morale în contexte profesionale și sociale. În comunicare, filosofia aplicată analizează nu doar mesajele, ci și intențiile. Ea urmărește autenticitatea și claritatea dialogului, evitând manipularea, ambiguitatea și limbajul golit de sens. Prin gândire critică, interlocutorii învață să distingă între argumente valide și sofisme, între adevăr și opinie, între comunicare și persuasiune. Cei care învață să comunice cu ajutorul filosofiei pricep că ei nu învață ce să spună, ci să gândească ce să spună. În relațiile umane, în cel mai larg sens, filosofia aplicată recuperează dimensiunea etică a întâlnirii cu celălalt. Buber vorbea despre relația *Eu-Tu* ca despre o formă de prezență autentică, în care celălalt nu este obiect, ci subiect (1955, p. 69). Cu alte cuvinte, cealaltă persoană are la rândul său trăiri, dorințe, gânduri, emoții sau lucruri de comunicat. Deși pare a fi o informație banală, întâlnim în practică destul de mulți oameni care îi percep pe ceilalți ca pe simple obiecte menite să îi servească în diverse feluri. De aceea, e important să recunoaștem și să exprimăm ideea de comunicare ca spațiu al recunoașterii reciproce. Obiectificarea apare și în organizații. Acolo, filosofia aplicată se manifestă prin încercarea de a analiza valorile și a cultura corporatistă. Deși o raritate, liderul cu pregătire filosofică ia decizii etice, transparente și coerente cu scopul comun, agreeat la nivelul organizației. Filosofia aplicată oferă instrumente pentru clarificarea dilemelor morale din management, pentru înțelegerea

URBIS We know books

sensului muncii și pentru cultivarea unei responsabilități colective. De altfel, pentru toate aceste aspecte am creat prezenta lucrare, așa că veți găsi mai multe detalii în capitolele următoare.

Am menționat deja o categorie aparte a filosofiei aplicate: meseria de consilier filosofic. Rolul consilierului filosofic, așa cum l-au descris Achenbach, Lahav și Cohen, nu este acela de terapeut, ci de ghid în clarificare (Achenbach 2024, p. 27; Lahav 2016, p. 5; Cohen 2016, p. XVI). Prin dialog (socratic), prin analiza de valori și prin reflecție morală, clientul este încurajat să-și examineze premisele gândirii și să descopere înțelesurile proprii. Aceasta redă filosofiei o funcție practică, transformând-o într-un instrument de cunoaștere personală.

Și lista nu se oprește aici. În medicină, filosofia aplicată abordează relația dintre medic și pacient din perspectiva eticii. Nu este suficient să aplicăm protocoale medicale. Mai degrabă, este nevoie ca cel puțin medicii să se gândească la valorile implicate în deciziile lor. Medicul cu deschidere filosofică este acela care înțelege că suferința nu este doar biologică, ci și existențială. De asemenea, în plan social și civic, filosofia aplicată contribuie la înțelegerea responsabilității colective. Ea oferă un cadru pentru analizarea problemelor de justiție, echitate și solidaritate. Prin reflecție filosofică, cetățenii pot deveni mai conștienți de implicațiile deciziilor politice și de impactul acțiunilor lor asupra comunității. Filosofia aplicată redă dialogului social o dimensiune etică, într-o lume în care opinia și flecăreala înlocuiesc de multe ori gândirea.

Într-un sens mai profund, filosofia aplicată reunește dimensiunea rațională cu cea afectivă și cu cea etică, putem spune că funcționează integralist. Rațiunea fără sensibilitate produce cinism, sensibilitatea fără rațiune

duce la confuzie morală, iar etica fără reflecție devine dogmă. Felul în care filosofia aplicată caută echilibrul acestor trei dimensiuni este prin exerciții de claritate, introspecție și dialog. Ea nu oferă certitudini, ci criterii pentru orientare. Într-o epocă dominată de decizii automate și reacții rapide, capacitatea de a gândi lent, cu discernământ, devine o formă de libertate și de lux. Interdisciplinaritatea potențează această expresie a libertății. Ea se intersectează cu psihologia, sociologia, neuroștiințele și studiile de comunicare. Simultan, își păstrează identitatea prin accentul pus pe reflecția critică. De exemplu, neuroștiințele pot explica modul în care emoțiile influențează deciziile, dar numai filosofia poate întreba dacă acele decizii sunt bune. Psihologia poate analiza comportamentele, dar numai filosofia clarifică valorile care le fundamentează.

Conceptul de „filosofie ca mod de viață” a fost reintrodus în secolul XX de Pierre Hadot, argumentând ceea ce am discutat deja, că școlile elenistice practicau filosofia nu doar ca teorie, ci ca transformare de sine (*ibid.*). Stoicii, de pildă, practicau meditația de la înserat (Seneca 2010, p. 105), în care fiecare își analiza acțiunile zilei. Epicureicii exersau recunoștința și prietenia ca moduri de a cultiva bucuria lucidă. În comunitățile lor, aceștia practicau o formă incipientă a ceea ce avea să devină caritatea creștină. La rândul lor, cinicii provocau, adesea agresiv, diverse norme sociale pentru a le scurtcircuita și a vedea dacă în spatele acestora există vreo rațiune sau este doar manierism ori “formă fără fond”. În toate aceste cazuri, filosofia era o disciplină a gândului și a cuvântului. Scopul exercițiilor filosofice era transformarea persoanei, iar nu cunoașterea lumii, cel puțin nu într-un sens enciclopedic. Întrebarea „cum ar trebui să trăiesc?” nu însemna căutarea unei teorii,

IRPIS We know back

ci practicarea întrebărilor incorecte adresate propriei persoane. Filosofia aplicată actualizează această tradiție, adaptând-o la provocările contemporane: supra-saturația informațională, confuzia morală și declinul atenției. De aceea, credem că avem nevoie de filosofie în zilele noastre mai mult decât oricând.

Un concept central cu care merită să se familiarizeze orice căutător al filosofiei aplicate este ceea ce noi numim triada fundamentală: gândire critică, reflecție și dialog (socratic). Aceste trei elemente formează nucleul practicii filosofice moderne. Primul este gândirea critică. Ea reprezintă capacitatea de a analiza, de a distinge între argument valid și sofism, între fapt și opinie. Ea presupune curajul de a pune sub semnul întrebării premisele propriei gândiri. Al doilea element este reflecția, reprezentând procesul de interiorizare a experienței. Aceasta creează distanța necesară între impuls și acțiune, precum și între reacție și decizie. Al treilea element, dialogul socratic este spațiul în care gândirea critică și reflecția se întâlnesc în mod constructiv. Aici, interlocutorii nu caută să aibă dreptate, ci să ajungă împreună la un adevăr. Aplicarea acestei triade în comunicare produce transformări profunde. Gândirea critică filtrează informațiile, reflecția ordonează atitudinile și reacțiile, iar dialogul creează legături de sens. Într-un conflict, de exemplu, gândirea critică ajută la identificarea argumentelor valide, reflecția permite suspendarea emoțiilor, iar dialogul deschide calea către înțelegere reciprocă. Cele trei pot fi folosite și separat, însă, în funcție de situație, pot atrage diminuarea sau alterarea rezultatelor.

Un pericol constant al gândirii moderne este pseudo-gândirea critică — tendința de a confunda reflecția sinceră cu scepticismul de "hobby". Probabil cunoașteți

cel puțin o persoană care comentează la orice și este cârcotașul de serviciu. Însă această fațadă cinică poate fi o mușamalizare a inacțiunii de care suferă persoana. Prin intermediul filosofiei aplicate, propunem o măsură în reflecție. A critica nu înseamnă a demola, ci a clarifica. A reflecta nu înseamnă a ezita, ci a înțelege. Iar a dialoga nu înseamnă a convinge, ci a identifica sau crea sensul împreună cu interlocutorul. Cheia în aceste trei tipologii este cooperarea reflectivă. Ea joacă un rol important în procesul de autocunoaștere și presupune nu doar analiză intelectuală, decuplată de la realitate, ci și observarea pe loc a propriilor emoții, intenții și reacții. În lipsa reflecției, gândirea devine mecanică, pe "pilot automat", iar comunicarea impulsivă, de parcă ne grăbim undeva și trebuie să terminăm gânditul mai repede. Dialogul socratic, la rândul lui, este mai mult decât o metodă de predare. El este o atitudine față de propria viață. Socrate nu oferea răspunsuri, ci întrebări care obligau la gândire. Într-un fel brut, dialogul său era o formă de grijă pentru sufletul celui alt. Filosofia aplicată continuă această tradiție. Deși dialogurile filosofice aplicate sunt predominant conceptuale, ele au implicații mai degrabă asupra bunăstării existențiale a participanților la dialog. Această bunăstare poate surveni doar prin adresarea întrebărilor importante pentru persoana care, din diverse motive, nu le poate formula singură, sau le evită. Într-o lume a certitudinilor superficiale, capacitatea de a întreba devine semnul unei gândiri și a unei atitudini care, parafrazându-l pe Nietzsche (2006, p. 17), spune un "Da!" răspicat vieții.

Pe scurt, filosofia practică se definește ca un mod de a trăi conștient. Nu este o disciplină rezervată specialiștilor, ci o posibilă atitudine a fiecăruia dintre noi. Ea include capacitatea de a reflecta, de a comunica și de a

decide lucid. Astfel, filosofia revine în centrul vieții, nu ca ornament intelectual, ci ca o practică, și, posibil, o artă a discernământului.

Capitolul 2. Ce este comunicarea?

Majoritatea filosofilor ar fi de acord că este util din capul locului să pornim de la o definiție a conceptului pe care vrem să-l analizăm, fie ea și o definiție de lucru. În cel mai simplu și des întâlnit mod, definițiile sunt construite prin parametrul de gen proxim și diferență specifică, exprimate cât mai simplu și clar. De exemplu, ursul este mamifer omnivor cu trupul masiv (gen proxim) acoperit de blană deasă brună-negricioasă sau roșcată, cu botul ascuțit și cu coada scurtă, care iarna hibernează (diferențe specifice). În cazul comunicării, în schimb, este greu să oferim o astfel de definiție, întrucât orice încercare de definire univocă eșuează, fiind ori prea restrânsă, ori prea vagă. De aceea vom alege o abordare nuanțată. Chiar și dicționarul explicativ al limbii române oferă sinonime și nu o definiție pe format clasic. Cu alte cuvinte, câmpul comunicării este, prin natura lucrurilor, polisemantic. În filosofie, observăm că noțiunea de „comunicare” indică, de obicei, raportul dintre gândire, ființă și limbaj. În lingvistică, ea este mai degrabă un sistem de semne și reguli. În psihologie, se referă la mecanismele cognitive și afective ale interacțiunilor lingvistice. În cibernetică, ea este redusă la transmiterea de informație de la un emițător la un receptor (Shannon, Weaver 1964, p. 34). Cu alte cuvinte, același cuvânt, „comunicare”, traversează paradigme distincte fără a se lăsa epuizat de niciuna. Acest evantai de semnificații explică de ce comunicarea a devenit un „concept-umbrelă”. Este un teren fertil pentru amatorii de interdisciplinar, dar delimitarea lui este dificilă.